

Nazwisko .....

Data .....

Nr na liście .....

Imię .....

Wydział .....

Dzień tyg. ....

Godzina .....

Ćwiczenie 123

Wyznaczanie ciepła właściwego cieczy metodą ostygnięcia

Rodzaj badanej cieczy		
Masa naczynia, m_1	[kg]	
Masa naczynia z wodą, m_2	[kg]	
Masa wody, m_w	[kg]	
Masa naczynia z cieczą, m_3	[kg]	
Masa cieczy, m_c	[kg]	
$a_{2w} = \frac{h}{c_w m_w}$		
$a_{2c} = \frac{h}{c_c m_c}$		
Ciepło właściwe wody, c_w	$\left[\frac{\text{J}}{\text{kg} \cdot \text{K}} \right]$	4190
Ciepło właściwe cieczy, c_c	$\left[\frac{\text{J}}{\text{kg} \cdot \text{K}} \right]$	

Ćwiczenie 123. Wyznaczanie ciepła właściwego cieczy metodą ostygnięcia

Wprowadzenie

Przy zetknięciu się dwóch lub więcej ciał o różnej temperaturze następuje przepływ ciepła od ciała cieplejszego do ciała zimniejszego. Ciało oddające ciepło obniża swoją temperaturę, a ciało pobierające — podwyższa. *Ciepło* jest, zatem, formą energii przekazywanej od jednego ciała do drugiego. *Temperatura* jest miarą stopnia ogrzania ciała.

Ilość ciepła Q wyrażamy w układzie SI w dżulach [J], natomiast temperaturę T — w kelwinach [K]. W życiu codziennym temperaturę mierzymy w stopniach Celsjusza [°C] i w tym przypadku oznaczamy ją małą literą t . Związek pomiędzy obiema skalami przedstawia równanie

$$T = t + 273,15.$$

Przyrost temperatury jest w obydwu skalach jednakowy: $\Delta T = \Delta t$.

Ilość ciepła Q pobranego przy ogrzaniu ciała od temperatury T_1 do temperatury T_2 (lub oddanego przy jego stygnięciu od T_2 do T_1) zależy od rodzaju ciała i jest proporcjonalna do jego masy m i uzyskanej zmiany temperatury:

$$Q = c \cdot m \cdot \Delta T.$$

Współczynnik proporcjonalności c nazywamy średnim ciepłem właściwym w zakresie temperatury od T_1 do T_2 :

$$c = \frac{Q}{m \cdot \Delta T}.$$

Ciepło właściwe jest to ilość ciepła potrzebna do ogrzania jednostki masy ciała o jednostkę temperatury. Ciepło właściwe wyrażamy w J/(kg·K).

Celem ćwiczenia jest wyznaczenie ciepła właściwego stygnącej cieczy. Każde ciało o temperaturze T , wyższej od temperatury otoczenia T_{ot} , stygnie obniżając coraz bardziej swoją temperaturę, aby po dostatecznie długim czasie przyjąć temperaturę otoczenia. Wprowadźmy oznaczenie $\vartheta = T - T_{ot}$; $\vartheta = \vartheta(\tau)$ jest chwilową różnicą temperatury między ciałem stygnącym i otoczeniem, która zmienia się wraz z upływem czasu τ . Pochodna ϑ względem czasu, $d\vartheta/d\tau$, nazywana jest *prędkością ostygnięcia*. Z doświadczenia wynika, że prędkość ta jest proporcjonalna do różnicy temperatur między stygnącym ciałem i otoczeniem,

$$\frac{d\vartheta}{d\tau} = -a \vartheta. \quad (1)$$

Współczynnik proporcjonalności a nazywany jest *stałą ostygnięcia*. Stała ostygnięcia zależy od rodzaju substancji poddanej chłodzeniu i od warunków ostygnięcia. Znak „-” w (1) oznacza, że różnica temperatury ϑ jest wielkością malejącą wraz z upływem czasu. Zależność (1) wyraża *prawo ostygnięcia Newtona*. Jest ono słuszne dla niewielkiej różnicy temperatury, ma jednak duże znaczenie ze względu na to, że w takich warunkach przebiega bardzo wiele zjawisk.

Przebieg stygnięcia zależy od pojemności cieplnej W ciała, którą definiujemy jako iloczyn ciepła właściwego i masy danego ciała

$$W = c \cdot m. \quad (2)$$

Stwierdzono, że ciała o dużej pojemności cieplnej stygną wolniej niż ciała o małej pojemności cieplnej, a zatem prędkość stygnięcia jest odwrotnie proporcjonalna do pojemności cieplnej W . Fakt ten można wyrazić zastępując w równaniu (1) stałą a współczynnikiem h/W :

$$\frac{d\vartheta}{d\tau} = -\frac{h}{W} \vartheta, \quad (3)$$

h oznacza stałą zależną tylko od warunków ostygnięcia. Po uwzględnieniu (2) otrzymujemy

$$\frac{d\vartheta}{d\tau} = -\frac{h}{cm}\vartheta. \quad (4)$$

W równaniu różniczkowym (4) rozdzielamy zmienne, $\frac{d\vartheta}{\vartheta} = -\frac{h}{cm}d\tau$, i po całkowaniu obustronnym otrzymamy:

$$\ln \vartheta = -\frac{h}{cm}\tau + k. \quad (5)$$

Tutaj k jest stałą całkowania, którą można wyznaczyć z warunków początkowych. Przyjmujemy, że w chwili początkowej różnica temperatury między ciałem stygnącym i otoczeniem wynosiła ϑ_0 , czyli dla $\tau = 0$, $\vartheta = \vartheta_0$. Po podstawieniu tego warunku do równania (5) otrzymujemy: $\ln \vartheta_0 = k$. Rozwiązanie ma, zatem, postać:

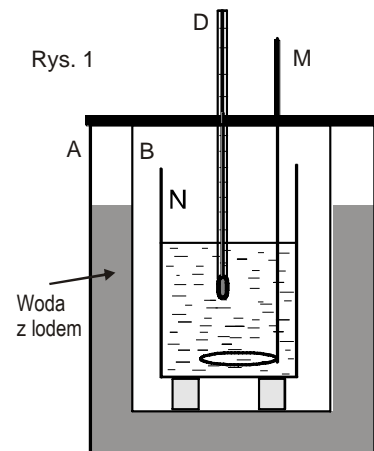
$$\vartheta = \vartheta_0 e^{-\frac{h}{cm}\tau}. \quad (6)$$

Wzór (6) określa wartość różnicy temperatury ϑ między ciałem stygnącym i otoczeniem po czasie τ od początku stygnięcia. Wykresem ilustrującym prawo stygnięcia jest krzywa wykładnicza malejąca w czasie. Zarówno ϑ jak i ϑ_0 mogą być wyrażone w kelwinach bądź w stopniach Celsjusza, ponieważ wartość liczbową różnicy temperatur jest w tych skalach jednakowa.

W celu wyznaczenia ciepła właściwego cieczy, przeprowadzimy stygnięcie badanej cieczy i wody w takich samych warunkach zewnętrznych, a więc przy takiej samej temperaturze otoczenia i przy jednakowych powierzchniach swobodnych obu cieczy. Możemy wówczas założyć, że stała h w prawie ostygnięcia jest jednakowa dla obydwu cieczy.

Pomiary przeprowadzamy w układzie naczyń przedstawionym na rys. 1. Przestrzeń między naczyniami A i B, stanowiącą osłonę termostatyczną, wypełniamy tłuczonym lodem. Wewnątrz osłony termostatycznej znajduje się metalowe naczynie N, napełnione cieczą o określonej objętości, której temperaturę wskazuje termometr D. Naczynie N stoi na izolujących podpórkach. Mieszadło M służy do wyrównywania temperatury cieczy.

Na podstawie pomiarów otrzymamy dwie krzywe stygnięcia: cieczy badanej i wody. Ponieważ temperatura otoczenia t_{ot} stale wynosi 0°C , wartość ϑ równa jest temperaturze t stygnącej cieczy, mierzonej w stopniach Celsjusza. Na osi rzędnych wykresu stygnięcia możemy, zatem, odkładać temperaturę t .

Wyznaczenie ciepła właściwego.

Ostygnięcie cieczy opisane jest równaniem (6): $\vartheta = \vartheta_0 e^{-\frac{h}{cm}\tau}$.

Logarytmujemy obie strony tego równania: $\ln \vartheta = \ln \vartheta_0 - \frac{h}{cm}\tau$.

Otrzymujemy równanie prostej — współczynnik $\frac{h}{cm}$ określony jest przez nachylenie tej prostej.

Do doświadczalnego wykresu zależności $\ln(\vartheta)$ w funkcji czasu τ , dopasowujemy za pomocą programu komputerowego linię prostą $y = a_1 + a_2x$ i odczytujemy wartości a_2 dla wody i dla badanej cieczy.

Ponieważ dla wody $a_{2w} = \frac{h}{c_w m_w}$ i dla badanej cieczy $a_{2c} = \frac{h}{c_c m_c}$, po podzieleniu stronami otrzymamy:

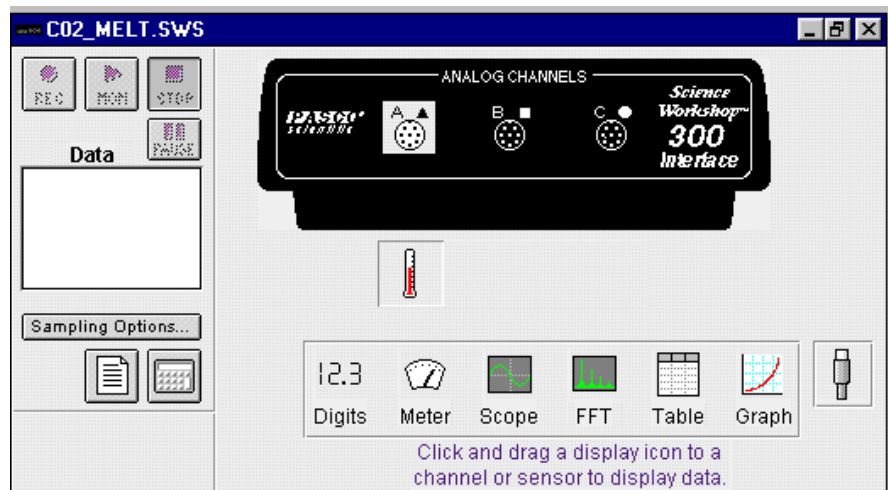
$$c_c = \frac{a_{2w} c_w m_w}{a_{2c} m_c}. \quad (7).$$

Przyjęto, że stała h w prawie ostygnięcia jest jednakowa dla obydwu cieczy.

WYKONANIE ĆWICZENIA

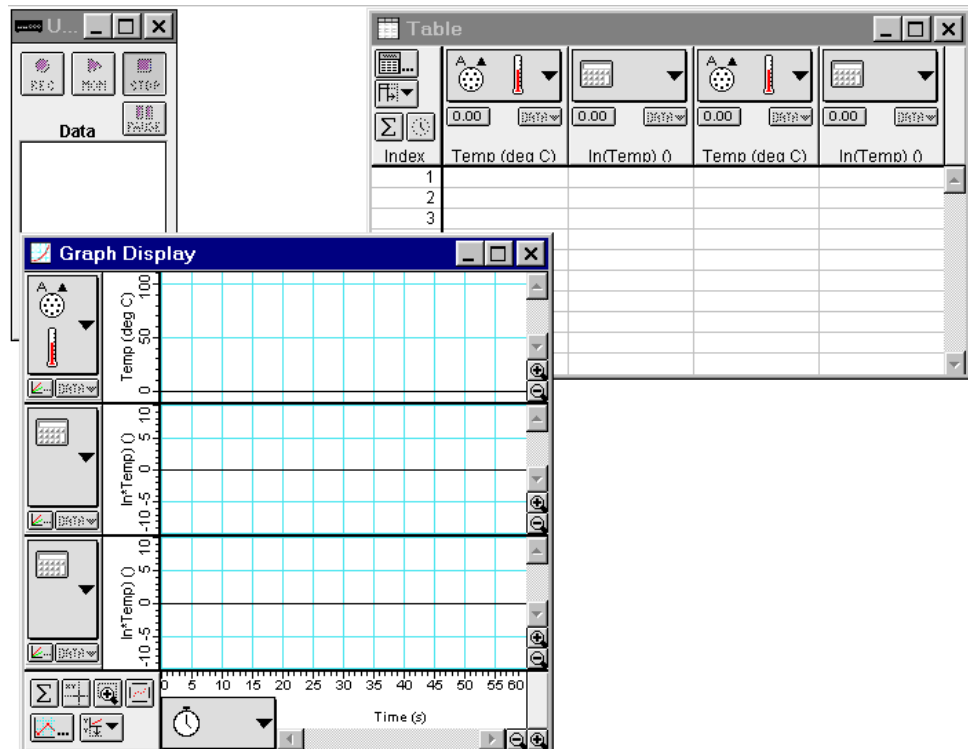
Okna ćwiczenia 123

Okno podstawowe „C23_ost”
— zawiera przyciski sterowania

Okno „Table” — wyświetla kolejne odczyty temperatury i logarytmy tych temperatur.

Okno wykresu „Graph Display” przedstawia zależność temperatury i logarytmu temperatury w zależności od czasu.

POTRZEBNE WYPOSAŻENIE	
• Interfejs „Science Workshop 300”	• Naczynia, osłona, lód
• Czujnik temperatury	• Waga

Przygotowanie układu pomiarowego

Podłącz czujnik temperatury do analogowego kanału **A** interfejsu.

Przygotowanie Komputera

1. Włącz interfejs i komputer. Włącznik interfejsu jest na jego tylnej ścianie – interfejs powinien być włączony przed uruchomieniem komputera (sygnalizuje to zielona lampka).
2. Uruchom system operacyjny *Windows* i program „*Science Workshop*”. Otwórz (File ⇒ Open) w katalogu *Library\Chemistry* dokument **C23_ost.SWS**. Na ekranie zobaczymy (po zamknięciu okna Experiment Notes) okno podstawowe **C23_ost**, okno „**Graph Display**” przedstawiające zależność temperatury i logarytmu temperatury od czasu, oraz okno „**Table**” — wyświetlające kolejne odczyty temperatury oraz wartości logarytmów temperatury..
3. Okno podstawowe **C23_ost** jest w postaci zwiniętej. Po rozwinięciu tego okna widzimy interfejs z rozświetlonym wejściem analogowym **A** i umieszczoną pod nim ikoną czujnika temperatury. Jeśli wejście to nie jest rozświetlone, chwyć myszą ikonę wtyczki analogowej i przeciągnij na gniazdo kanału **A**. Na ekranie wyświetli się lista możliwych czujników — znajdź i wybierz czujnik temperatury, potwierdź wybór naciskając .
4. Jeśli okno tabeli nie pojawiło się, chwyć ikonę tabeli (Table) i przeciągnij na ikonę czujnika temperatury pod gniazdem kanału wejściowego **A**. Z listy tytułów kolumny wybierz **Analog A – temp**. W wyświetlonej tabeli wybierz przycisk tworzenia dodatkowej kolumny — jest to środkowy przycisk w grupie przycisków nad pierwszą kolumną tabeli. Z listy tytułów kolumny wybierz „**computations - ln(Temp)**”. W tych dwóch kolumnach będą zapisywane wyniki pomiarów dla wody. Powtórz te czynności aby uzyskać następne dwie kolumny (**Temp**) i **ln(Temp)** dla badanej cieczy.
5. W oknie wykresu z listy tytułów osi pionowej wybierz **Analog A – temp**. W oknie tym znajduje się również przycisk tworzenia dodatkowego wykresu (drugi w kolejności przycisk na samym dole okna). Można się nim posłużyć, jeśli pojawiło się pojedyncze okno wykresu. Utwórz dodatkowe dwa wykresy. Z listy tytułów osi pionowej obydwu wykresów wybierz „**computations - ln(Temp)**”. Wybranie skali pionowej i poziomej umożliwia kolejno dobranie przewidywanej maksymalnej i minimalnej temperatury oraz czasu pomiaru.
6. W oknie podstawowym naciśnij przycisk .

Wybierz przełącznik Slow — 1 pomiar, co 30 s). W kolumnie STOP CONDITIONS wybierz TIME — wpisz czas, po którym pomiar ma się automatycznie zatrzymać (600 s). Naciśnij .

Przebieg i rejestracja pomiarów

Wykonanie zadania

1. Ważymy na wadze laboratoryjnej naczynie N — masa m_1 .
2. Nalewamy do niego 150 cm^3 wody o temperaturze $20 \div 25 \text{ }^\circ\text{C}$ i ważymy — masa m_2 .
Masa wody w naczyniu wynosi: $m_w = m_2 - m_1$.
3. Naczynie N wprowadzamy do osłony termostatycznej (przestrzeń między naczyniami A i B musi być wypełniona lodem i niewielką ilością wody).

4. Rozpoczynamy pomiar wciskając przycisk .

Pomiar temperatury stygnącej wody odbywa się co 30 s, dane te wpisywane są do tabeli oraz zaznaczane są na wykresie. Stygnącą wodę cały czas mieszamy mieszadłem M.

5. Jeżeli w STOP CONDITIONS wpisany był czas pomiaru, pomiar zatrzyma się automatycznie po upływie 600 s, jeżeli nie, ochładzanie przerywamy po upływie 600 s, wciskając przycisk .6. Wylewamy z naczynia N wodę, suszymy np. ligniną i nalewamy 150 cm³ badanej cieczy.

Ważymy naczynie z cieczą — masa m_3 . Masa cieczy w naczyniu: $m_c = m_3 - m_1$.

Uwaga: Objętość cieczy musi być taka sama jak objętość wody, temperatura początkowa cieczy powinna być bliska temperaturze początkowej wody.

7. Naczynie N wprowadzamy do osłony termostatycznej .

8. Rozpoczynamy pomiar wciskając przycisk .

Pomiar temperatury stygnącej cieczy odbywa się co 30 s, dane te wpisywane są do tabeli oraz zaznaczane są na wykresie. Stygnącą ciecz cały czas mieszamy mieszadłem M.

9. Jeżeli w STOP CONDITIONS wpisany był czas pomiaru, pomiar zatrzyma się automatycznie po upływie 600 s., jeżeli nie, ochładzanie przerywamy po upływie 600 s, wciskając przycisk .

ANALIZA DANYCH

Wyznaczenie ciepła właściwego.

1. Uaktywnij okno „Table”. Kolumny w tabeli pokazują dane z drugiego pomiaru (RUN #2). Naciśnij przycisk DATA w pierwszej i drugiej kolumnie i wybierz RUN #1. W efekcie powinieneś otrzymać dwie serie wyników pomiarowych, obrazujących schładzanie wody (pierwsza i druga kolumna tabeli) i schładzanie cieczy (trzecia i czwarta kolumna tabeli).

2. Uaktywnij okno wykresu. Jak widać, wykresy pokazują dane z pomiaru drugiego (RUN #2). Na pierwszym wykresie naciśnij przycisk DATA i wybierz RUN #1 i RUN #2. Na wykresie zostanie dodany przebieg zmian temperatury dla wody i badanej cieczy. Krzywe stygnięcia wody i badanej cieczy przedstawione na tym wykresie powinny być krzywymi wykładniczymi. Na drugim i trzecim wykresie naciśnij przycisk DATA i wybierz (wykres 1 - RUN #1) (wykres 2 - RUN #2). Wykres drugi przedstawia zależność **ln(Temp)** w funkcji czasu dla wody (RUN #1) a wykres trzeci przedstawia zależność **ln(Temp)** w funkcji czasu dla badanej cieczy (RUN #2).3. Naciśnij przycisk Statystyka . Jeśli okno statystyki zakryje częściowo wykres, dokonaj przeskalowania przyciskiem .4. Naciśnij przycisk menu statystyki w polu statystyki na drugim i trzecim wykresie. Wybierz funkcję **Curve Fit, Linear Fit** (dopasowanie krzywej, dopasowanie liniowe).5. Program wyświetli funkcję $y = a_1 + a_2x$, która najlepiej dopasowana jest do punktów doświadczalnych. Wartość bezwzględna współczynnika a_2 jest równa współczynnikowi $\frac{h}{c \cdot m}$.

Wpisz wartość tego współczynnika dla wody i dla badanej cieczy do tabeli.

6. Oblicz ciepło właściwe badanej cieczy ze wzoru (7)

7. Uzyskane wykresy można zapisać na dyskietce, wczytać do komputera (z zainstalowanym programem *Science Workshop*) połączonego z drukarką i wydrukować.8. Po zakończeniu analizy, program należy zamknąć, bez zapisywania wprowadzonych zmian.